

tucji (poza partyjnymi i kulturalno-oświatowymi, które w zostały ujęte w zbiorze) – Państwowego Urzędu Repatriacyjnego Powiatowy Oddział w Olsztynie, Powiatowego Urzędu Ziemskiego, Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy, sprawozdania powiatowych komitetów poszczególnych partii politycznych, ale także Powiatowego Komitetu Opieki Społecznej, powiatowych ośrodków zdrowia itd. Trzymając się natomiast tytułu opracowania, podstawowe dokumenty, jakimi są sprawozdania poszczególnych starostów, można było „obudować” sprawozdaniami wybranych referatów urzędu. Drobne uwagi krytyczne są wynikiem subiektywnej oceną autorki recenzji.

Ważnym elementem książki jest także aneks, na który składają się m.in. wydawane przez starostwo dokumenty, życiorysy wybranych urzędników, mapa województwa olsztyńskiego z 1946 r. i – co jest szczególnie interesujące – liczne fotografie.

Omawiana publikacja jest niewątpliwie ważną pozycją odnoszącą się do powojennych dziejów Warmii i Mazur. Miejmy nadzieję, że zapoczątkuje serię publikacji podobnych źródeł równie dobrze opracowanych, odnoszących się do pozostałych powiatów województwa w latach 1945–1950.

Anna Bujko

Ryszard Tomkiewicz, *Gospodarka mięsna na Warmii i Mazurach po 1945 roku. Zarys problematyki*, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Olsztyn 2013, ss. 187, fot. cz-b.

W prowadzonych po przełomie 1989 r. badaniach nad powojennymi dziejami Warmii i Mazur daje się zaobserwować wyraźny niedosyt publikacji z zakresu regionalnej historii gospodarczej. Problematyka ta, podejmowana w szeregu opracowań powstałych w okresie PRL – abstrahując od stopnia ich ideologicznego i propagandowego zabarwienia – wymaga obecnie rzetelnej weryfikacji i wciąż oczekuje na podjęcie kompleksowych oraz wieloaspektowych studiów, ze szczególnym uwzględnieniem zamierzeń i efektów polityki przemysłowo-rolnej państwa w wymiarze lokalnym.

Mając to na uwadze, z dużym zadowoleniem należy odnotować fakt ukazania się prezentowanej pracy Ryszarda Tomkiewicza, pracownika naukowego Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, cenionego autora wielu artykułów i kilku monografii dotyczących powojennej historii regionu.

Książka poświęcona organizacji i działalności zakładów przemysłu mięsnego jest pierwszą próbą przedstawienia zarysu rozwoju i działalności tej branży na Warmii i Mazurach po 1945 r.

Zasadniczym celem publikacji, sformułowanym przez autora we Wstępie, „było ukazanie procesu tworzenia (najczęściej od podstaw) struktur przetwórstwa mięsnego i mechanizmów działania zakładów produkcyjnych w województwie olsztyńskim (w tym Zakładów Mięśnych w Elblągu po 1980 r.) oraz przedstawienie uwarunkowań mających wpływ na poziom osiąganych wyników” (s. 8). Autor świadomie ograniczył przedmiot swych zainteresowań wyłącznie do przedsiębiorstw państwowych podległych Centrali Przemysłu Mięsnego – w tym przede wszystkim Zakładów Mięśnych w Olsztynie i w Ostródzie-Morlinach – z pominięciem małych zakładów spółdzielczych i rzemieślniczych oraz niewielkiej produkcji realizowanej przez Państwowe Gospodarstwa Rolne.

Zakres chronologiczny opracowania zamyka się w przedziale od wiosny 1945 r., czyli początków państwowości polskiej na obszarze południowej części Prus Wschodnich – określanym w latach 1945–1946 mianem Okręgu Mazurskiego, a następnie województwa olsztyńskiego – do końca lat dziewięćdziesiątych XX w., kiedy to dokonano zasadniczych zmian w strukturze własnościowej zakładów przemysłu mięsnego poddanych procesowi przekształceń prywatyzacyjnych.

Praca została przygotowana w oparciu o solidną bazę źródłową. Podstawową grupę wykorzystanych źródeł stanowiły, nieznanne dotąd szerzej, materiały zachowane w obszernym zespole aktowym Zakładów Mięśnych w Olsztynie 1945–1998, przechowywanym w Archiwum Państwowym w Olsztynie. Dopełnienie informacji pozyskanych z zespołu głównego stanowiły także wybrane dokumenty z innych zespołów archiwum olsztyńskiego: Komitetu Miejskiego PZPR w Kętrzynie, Miejskiej Rady Narodowej w Kętrzynie, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kętrzynie, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie, Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski w Olsztynie, Zarządu Miejskiego w Kętrzynie oraz Zarządu Miejskiego w Olsztynie. Dodatkowo, przy wyjaśnianiu pewnych kwestii szczegółowych, autor posłużył się również materiałami z zasobów Archiwum Akt Nowych i Instytutu Pamięi Narodowej Oddział w Białymstoku.

Osobną, ważną grupą źródeł były też opublikowane akty prawne dotyczące funkcjonowania i organizacji przemysłu mięsnego w PRL, a także korespondencja i dokumentacja techniczna udostępnione przez dr. Janusza Lorenza.

W uzupełnieniu zgromadzonego materiału źródłowego autor przeprowadził ponadto gruntowną kwerendę tytułów prasy regionalnej i branżowej. W mniejszym stopniu, dostosowanym do założonej koncepcji pracy, wykorzystano natomiast dostępne opracowania odnoszące się do przedstawianej problematyki – powstałe głównie w okresie PRL – a także materiały elektroniczne i relacje ustne.

Książka, skonstruowana w ujęciu chronologiczno-problemowym, składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu skrótów i zestawienia pt. „Osoby zawodowo związane z przemysłem mięsnym na Warmii i Mazurach”. W tym miejscu nasuwa się uwaga, że spośród wymienionych w zestawieniu ponad stu siedemdziesięciu pracowników branży mięsnej, niestety tylko w stosunku do nielicznych udało się określić lata ich zatrudnienia w poszczególnych zakładach na przestrzeni omawianego okresu.

Całość wzbogacają archiwalne fotografie i kopie dokumentów z prywatnych zbiorów Kazimierza Kołakowskiego, Janusza Lorenza i Henryka Rapkiewicza oraz wybranych tytułów prasowych.

W rozdziale pierwszym przedstawiono początki organizacji przemysłu mięsnego na Warmii i Mazurach od 1945 r. do połowy lat pięćdziesiątych XX w. Autor omówił w nim m.in. stan ocalałych po wojnie niemieckich obiektów przetwórstwa mięsnego i chłodni oraz ich wyposażenia technicznego, działalność pierwszych zakładów masarskich, problemy z zaopatrzeniem w surowiec do produkcji, trudności transportowe etc. Istotną część rozdziału zajmuje opis efektów realizacji polityki gospodarczej państwa, która doprowadziła do faktycznej likwidacji sektora prywatnego, jak również niemal całkowitej reglamentacji produkcji oraz obrotu mięsem i wyrobami wędliniarskimi w ramach prowadzonej od 1947 r. tzw. walki o handel.

Rozdział drugi, najobszerniejszy, zawiera szczegółową – podzieloną na cztery okresy – analizę przekształceń organizacyjnych i własnościowych w olsztyńskim przemyśle mięsnym wraz z charakterystyką tempa i zmian kierunków produkcji.

Zasadniczym celem rozdziału trzeciego było ukazanie podstawowych czynników warunkujących nie najlepszy stan rozwoju i efektywność zakładów przetwórstwa mięsnego na terenie województwa olsztyńskiego. Do najważniejszych z nich autor zaliczył m.in.: ciągłe ograniczenia w możliwości pozyskiwania lokalnego surowca rzeźnego, preferencję eksportu nad zaopatrzeniem rynku wewnętrznego, zagadnienia modernizacyjne i technologiczne związane z procesem produkcji, a także niewielkie efekty kontroli mających służyć wyeliminowaniu występujących permanentnie kradzieży oraz przejawów nadużyć i niegospodarności.

W ostatnim rozdziale, zatytułowanym Inne czynniki mające wpływ na efekty przetwórstwa mięsnego w regionie, zostały poruszone kwestie związane z polityką personalną prowadzoną w branży mięsnej – z uwzględnieniem szkolnictwa zawodowego – sprawy socjalne, bezpieczeństwo i higiena pracy, opieka zdrowotna nad pracownikami oraz współzawodnictwo pracy i ruch racjonalizatorski.

Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle ciekawy fragment rozdziału poświęcony szeroko rozumianej – prowadzonej od połowy lat pięćdziesiątych XX w. – współpracy regionalnych zakładów przemysłu mięsnego z krajowymi placówkami naukowymi, w tym przede wszystkim z olsztyńskimi uczelniami wyższymi: Wyższą Szkołą Rolniczą i Akademią Rolniczo-Techniczną.

Jak słusznie zaznaczył autor w Zakończeniu, „w rzeczywistości ideologiczno-gospodarczej Polski Ludowej przetwórstwo mięsne stopniowo stawało się kwestią polityczną o znaczeniu strategicznym dla ekip rządzących krajem” (s. 169). Nie przynosiło to jednak spodziewanych pozytywnych skutków dla bieżącej produkcji i zaopatrzenia ludności. O hamowaniu rozwoju tej branży przesądziły w dużej mierze niewydolny system decyzyjny i trudności zaopatrzeniowe. W wypadku Warmii i Mazur jedną z najważniejszych przyczyn decydującą o stale niższym niż zakładano poziomie wytwórczości – niezależnie od autentycznego zaangażowania i poważnego wkładu pracy włożonego przez pracowników tej branży – był niedostateczny chów zwierząt rzeźnych w regionie, a także brak możliwości pełnego przetworzenia surowca w lokalnych zakładach.

Książka została napisana przystępnym i rzeczowym językiem, co powoduje, że będzie ona łatwiejsza w odbiorze nie tylko dla specjalistów, ale też szerszego kręgu czytelników.

Reasumując, należy stwierdzić, że praca R. Tomkiewicza stanowi potrzebny krok, a zarazem niewątpliwą zachętę w kierunku podjęcia dalszych badań nad gospodarką Warmii i Mazur po zakończeniu II wojny światowej.

Robert Syrwid